

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
AHİLİK KÜLTÜRÜNÜ ARAŞTIRMA MERKEZİ

AHİLİK ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

(AHAD)

Yılda İki Defa Yayınlanır Hakemli Dergi

İlminden feyz aldığı
kuyumculuğu
sevgi ve saygısıyla
Haluk Gökalp

AHI EVRAN-I VELİ'NİN MENKİBEVİ KİŞİLİĞİ

Haluk GÖKALP*

Özet

Debbağların piri olan Ahi Evran, Anadolu'nun iktisadî hayatının şekillenmesinde önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle Ahi Evran'la ilgili mevcut çalışmalar çoğunlukla onun iktisatçı ve teşkilatçı yönü üzerinde durmuştur. Velî kimliği sayesinde Türk Milletinin manevî hayatına da tesir etmesine rağmen Ahi Evran'ın velîliği, iktisatçı kimliğinin gölgesinde kalmıştır. Bu nedenle yazımızda Ahi Evran'ın menkibeî kişiliği üzerinde durulmuştur. Bu amaçla velayet kavramının temel özellikleri ortaya konup Kerâmât-ı Ahi Evran, Seyahatnâme, Vilayetnâme gibi yazılı eserlerde ve çeşitli kaynaklarda Ahi Evran'ın ismi etrafında teşekkül eden velîlik kültürünün sınırları belirlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ahi Evran-ı Velî, Velîlik, Ahi Evran, Keramet, Kırşehir

Abstract

Ahi Evran who is the master of leather manufacturing has an important role in forming Anatolian economy. Due to this, the works about Ahi Evran mostly deal with his economist and organizer character. Although he effects to sipiritual life of Turkish Nation owing to his saint identity, his economist identity casts a shadow upon his saint identity. That's why, in this article, we focus on his legendary personality. So, we expose the main characteristics of sainthood concepts and try to determine the frontiers of sainthood cult which is formed around Ahi Evran in literary Works such as Kerâmât-ı Ahi Evran, Seyahatnâme, Vilâyetnâme and other written sources.

Key Words: Ahi Evran-ı Velî, Saint, Ahi Evran, Miracle, Kırşehir

GİRİŞ

“Dost, ahbab” anlamına gelen velî sözcüğü, tasavvuf ıstılahı olarak “Allah’ı dost edinen, Allah tarafından dost edinilen kişi” olarak değerlendirilir (Ocak 1992: 1). Tasavvuf düşüncesinde başta Yunus Suresi 62-64. ayetler¹ olmak üzere kimi Kuran-ı Kerim âyetleri ve

* Ar. Gör., Çukurova Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ADANA. hgokalp@cu.edu.tr

¹ Yunus Suresi 62-63. Ayetler: “Gözünüzü açın! Allah’ın velîleri için hiçbir korku yoktur. Tasaya da düşmezler onlar./ Onlar inanmış, takvaya sarınmışlardır./

Peygamber hadisleri² doğrudan ya da tevil yoluyla velîliğe delil olarak gösterilmiş, tasavvufî eserlerde velîliğe dair çeşitli izahâta yer verilmiştir.

Kuran-ı Kerim'e göre velîler, Allah'a iman, ibadet ve tâat yönünden yakın olanlardır. Her ne kadar *Kuran*'da velâyet, iman ve takva temeline dayansa da sûfî nazariyeciler velîlikle kerameti birlikte zikrederler. Bu düşünceye göre kendisine yaklaşan kuluna Allah da yaklaşır ve kudret delilini göstererek velî kullarının şeref ve izzetini yükseltmek için keramet lütfeder. Bu görüşü desteklemek maksadıyla *Kuran-ı Kerim*'de Hz. Meryem, Hz. Süleyman ve Ashâb-ı Kehf'in yaşadıkları olağanüstü hadiseler delil olarak gösterilmiştir (Gölcük-Toprak 1988: 326).

Sûfî nazariyeciler velîlerin, su üzerinde yürümek, hayvanlarla konuşmak, az zamanda uzun mesafe kat etmek (tayy-ı mekan) ve bir şeyin zamanından ve yerinden başka bir yerde ve zamanda zuhur etmesi gibi kerametleri olduğunu belirtirler (Kelâbazi 1992: 106). Sûfiler, velîlerin kerâmet sahibi ve müstecâbu'd-da've yani duası kabul edilen kişiler olduklarını dile getirirler. Velîlerin kerametleri öyle büyüktür ki toprak, su, hava, ateş, sahra ve dağ onların nazarına engel olmazlar. Batıdaysalar doğuda olanları görür ve işitirler. Nereye gitmek isterlerse bir anda giderler (Azüzziddin Nesefî 1990: 141).

Kerametle velîliğin bu derece iç içe geçmesi adeta kerameti, velâyetin olmazsa olmazı haline getirmiştir. Oysa kerâmet Allah'ın velî kullarını sınağı bir makamdan ibarettir. Gerçek velîler, velâyette ulaşılabacak son mertebe olmadığı için, kerameti önemsememiş, benlik davasına düşüp kibirlenmemişler, hatta kimi zaman kerametlerini inkar etmişlerdir. Bu nedenledir ki velîlerin menkıbe ve kerametleri daima takipçileri ve muhipleri tarafından dile getirilmiştir. Yazımıza konu olan Ahi Evran da menkıbe ve kerametleri dilden dile dolaşan Anadolu erenleri arasında yer alır.

Çeşitli kaynaklar Ahi Evran'ın velîliği konusunda ittifak etmiştir. Örneğin *Vilâyetnâme*'de fütüvvet ehlinin ulusu olan Ahi Evran'ın aslının, soyunun ve nereli olduğunun kimse tarafından bilinmediği dile getirilir çünkü o, gayb erenlerindedir. Yine *Vilâyetnâme*'de Ahi Evran'ın gün gibi meşhur bir çok kerameti olduğu dile getirilir. *Kerâmât-ı Ahi*

Dünya hayatında da âhirette de müjde vardır onlara. Allah'ın kelimeleri değişmez. İşte budur o büyük kurtuluş (*Kuran-ı Kerim* Meali (1994: 196).

² "Onlar öyle kimselerdir ki görüldükleri zaman Allah hatıra gelir" (Elmalılı Hamdi Yazır'dan aktaran: (Gölcük- Toprak 1988: 325).

Evrân'da onun velîliği sık sık dile getirilmiş, hatta Ahi Evran'ın Allah dîdarını gördüğü belirtilmiştir:

Ahi Evran kim Hakka irmiş idi

Taîrınıñ dîdârını görmüş idi (b.15)³

Şakaiku'n-Numaniyye'de “ârif-i billah” olarak tavsif edilen Ahi Evran hakkında “bî-nihâye kerâmât-ı seniyye ve havârik-ı ‘âdât-ı behiyyesi zuhûr u bürüz eyledi.” sözlerine yer verilir (Mehmet Mecdi 1989: 33). *Seyahatnâme*'de ise “Ehl-i Rum mabeyninde tabbâglara ahiler dirler. Yani Kayseriyye'den zâhir olan Ahi Evran ile şöhret bulmuşlardır. Ol ise Âl-i Selçukiyân 'asrında bir ulu sultan imiş ferâvân menâkıbı vardır.” denilmektedir. *Sicill-i Osmanî*'de ise “Orhan Gazi zamanı (1326-1361) ermişlerinden olup debbagların pîridir” sözleriyle onun velîliğine işaret edilir (Mehmed Süreyya 1996: 145). 1843 tarihli bir terzi icazetnâmesinde ise “Ahi Evran Velî Kaddese Sırrıhi'l-Celîl” ibaresi kullanılmıştır. Bütün bunlar onun her dönemde velîliğinin teslim edildiğini gösteren örneklerdir.

Gerçekten de Ahi Evran örnek yaşama biçimi, cömertliği ve takvası ile halkın gönlünde taht kurmuş ve ölümünden sonra kabri türbe haline dönüşmüş, böylece adı etrafında velî kültü teşekkül etmiştir. Bugün Kırşehir'de bulunan türbesi müminlerin feyz aldığı bir makam olmuş, ölümünden yüzyıllar sonra dahi yaralı gönüllerin huzur aradığı, himmet umduğu bir türbe haline gelmiştir. Onun ismi etrafında teşekkül eden velî kültü, yalnızca türbesiyle sınırlı değildir. Ahi Evran'ın kerametleri yüzyıllar boyunca dilden dile dolaşmış, çeşitli kaynaklarda onun menkıbelerine yer verilmiştir. Ahi Evrân-ı Velî'nin kerametleri dört ana grupta toplanır.⁴

1. AHİ EVRAN-I VELÎ'NİN KERAMETLERİ

1.1. Hayvanlar Üzerinde Cereyân Eden Kerametler

İncelediğimiz kaynaklarda ve halk arasında anlatılan menkıbelerde Ahi Evran'la ilgili anlatılan kerametler, genellikle onun ismi etrafında teşekkül etmiştir. Bilindiği üzere evren, evran, “büyük yılan, ejderha” anlamına gelmektedir. Ahi Evran hakkındaki menkıbeler

³ Kerâmât-ı Ahi Evran'ın tam metni için bk. (Çalışkan-İkiz 1993: 104-117).

⁴15.yy suflilerinden Abdurrahman Câmî, *Nefahatü'l-Üns min Hazerâti'l-Kuds* isimli eserinde evliyâ kerametlerinin bir listesini vermiştir. Pertev Naili Boratav ise *100 Soruda Türk Folkloru*'nda çeşitli menâkıbnâmelerdeki keramet motiflerini sıralamıştır. Bu yazıda, Ahmet Yaşar Ocak'ın hazırlamış olduğu tasniften (Ocak 1992: 83-92) yararlanılmıştır.

ufak farklılıklarla ejderha etrafında dolaşır. Hiç şüphesiz bunda ejderha gibi mitolojik bir varlığın halkın ilgisini çekmesi önemli bir etkidir. Türklerin İslamiyet öncesi inançları arasında da yer alan “ejderha” motifi, Ahi Evran menkıbelerinde sıklıkla kullanılır. Söz konusu menkıbelerde ejderha, halkın talebi üzerine velî tarafından zarar veremez hale getirilebildiği gibi, hakimiyet altına alınıp velinin hizmetine girer; hatta velinin ejderhayı dost edinebildiğini de görürüz. Böylece korkulan bir varlık olarak ejderha, velîye duyulan saygı ve onun manevî kuvvetinin kabul edilmesinde önemli bir vasıta işlevi görür.

1.1.1. Ejderhayı zarar vermez hale getirme: Bir rivayete göre Ahi Evran Kırşehir’e ayak bastıktan sonra şehrin ileri gelenleri bu pirin huzuruna gelerek: “Ya devletlü! Bizim bir korkumuz vardır. Şehrimizde bir ejder peyda oldu. Bunun şerrinden bizi halâs eyle” diye niyazda bulunurlar. Ahi Evran bir dua okuyup yüzünü yüzüne sürerek o büyük yılanı oturduğu sedirin yanına bağlar (Olgun 1968: 43).

Görüldüğü üzere bu menkıbede Ahi Evran halkı zor bir durumdan kurtarmak için, onların isteği üzerine keramet gösterir. Halkın adını duymaktan dahi korktuğu bir varlığı, bir dua ile yüzünü yüzüne sürece kadar sakinleştirmiş, hatta oturduğu sedire bağlamıştır. Bu menkıbe Ahi Evran’ın nefesinin kuvvetini, yani duasının ne ölçüde tesirli olduğunu gözler önüne serer. Nitekim *Kerâmât-ı Ahi Evran*’da Ahi Evran’ın himmetinin Allah’a ulaştığı belirtilir:

Tañrıya irermiş anuñ himmeti
Mustafa'nın dünyâda has ümmeti (b.13)

1.1.2. Ejderhayı kendi hizmetinde kullanma, dost edinme: Ahi Evran ejderhayı zarar vermez hale getirmekle birlikte onu dost edinip kendi hizmetinde kullanabilecek güçtedir. Bir rivayete göre Ahi Evran, Hacı Bektaş-ı Velî’yi görmeğe giderken ejderhaya bindiği için “Evran” adını almıştır (Meydan Larousse 1981: 459).

Seyahatnâme’de yer alan menkıbede ise Ahi Evran’dan öşür vergisi almak için gelen hâcib ve görevlilerin dükkânın içinden çıkan bir evren tarafından parçalanması ve Ahi Evran’ın ejderha ile beraber Selçuklu sultanına gitmesi anlatılır. Ejderhayı gören padişahın akli başından gider ve Ahi Evran’la uzlaşmak zorunda kalır. Bu menkıbede ejderha, Ahi Evran’ın hizmetinde bulunan bir dostu olarak anlatılır:

“Kayseriyye’de sakin iken pâdişâha gamz idüp Ahi Baba öşür vermez dirler. Âdemler ve hâcibler ta‘yın idüp Ahi Baba’yı dükkanında bulup kayd-ı bend iderken hemân dükkânın içinden bir evren zâhir olup

hâciblerin bir kaçın pâre pâre iderken Ahi Baba zâlimlerin elinden halâs olup evren ile beraber Selçukîyân önüne gelüp pâdişahın akli gidüp 'Korkma begim bu evren benim dünya ve âhiret 'amelim ve karındaşımdır' diyü ölen hâciblerin defn itmesin recâ idüp recâsı cân u baş üzere kabûl olup hacibleri defn ider, anıñçün Ahi Evran dirler (Seyahat-nâme 1996: 283)."

Vilâyetnâme'de anlatılan menkıbe ise *Seyahatnâme*'de yer alan menkıbe ile benzerlik gösterir:

Ahi Evran, yedi renkte boyadığı sahtiyanları (işlenmiş keçi derilerini) üstü örtülü bir kaptı tutarmış. Biri gelip deri istese besmeleyle elini atar, ne renkte ve kaç tane sahtiyan istenirse çıkarır verir, parasını almış. Ne kadar sahtiyan istenirse istensin yine de verirmiş. Gammazlar, Kayseri sancak beyine "burada bir debbağ var, çok sayıda işçisi, çırağı var, dilediği kadar deri satar; ondan vergi alınması gerekir" derler. Bunun üzerine sancak beyi vergi almak üzere birkaç adam gönderir. Görevliler debbağhâneye geldiklerinde dükkanı kapalı bulurlar. Kapıyı açtıklarında dükkanın içinin evrenle dopdolu olduğunu görürler. Gözleri külhan alevi gibi parlayan evrenler, ağızlarını açıp kükreyince adamların akli başından gidip kaçarlar (Vilâyetnâme 1990: 51).

Görüldüğü üzere her iki örnekte de evreni görenlerin akli başından gitmektedir. Evrenlerin tasviri ise oldukça ilgi çekicidir. Onların gözleri külhan alevi gibi parlamakta ve kükremektedirler. Bir önceki menkıbede olduğu gibi burada da hakim olan duygu, "korku" ve "korkudan kaynaklanan saygı"dır.

1.2. Velînin Kendi Vücudunda Cereyan Eden Kerâmetler

1.2.1. Don Değiştirme: Don değiştirme, Ahi Evran'ın kendisi ile ilgili kerametleri arasında yer alır. Herhangi bir güçlkle karşılaşıldığında baş vurulan bu eylemde, velîler bir hayvan kılığına girer. Aşağıdaki menkıbede Ahi Evran, kendisine iftira atılması üzerine don değiştirmek zorunda kalır ve evren donuna girer:

Bir gün ustasının dükkanına getirilen pek çok deriyi çok kısa zamanda tabakladığı gibi, mal sahibinin köseleleri yüklemek için getirdiği üç arabayı tepeleme doldurur. Artan köselelerle Emirburnu ile Kervansaray arasındaki boşluk dolar. Çırağın kerametini anlayamayan öteki debbağlar onun bu köseleleri çaldığını söylerler. Ahi Evran da bu iftiralar üzerine hemen yılan şekline girer ve kaybolur. Ahmed Usta köselelerden kazandığı para ile ona türbe yaptırır ve "yazıklar olsun

demek bir yılan oldun” dediği için adı sonradan Ahi Evran olur (Meydan Larousse 1981: 459).

1.2.2. Cinsî Duygulardan Uzak Olma: Ahi Evran’ın kendisi ile ilgili kerametlerinden birisi de cinsî duygulardan uzak olmasıdır. Gerek Kırşehir yöresinde anlatılan menkıbelerde gerekse *Kerâmât-ı Ahi Evrân* adlı eserde bu konunun dile getirildiğini görürüz. Kırşehir ve çevresinde Kırşehir’e yabancı bir öksüz olarak geldiği söylenen Ahi Evran’ın, sayısız keramet gösterdiği ve hiç evlenmediği dile getirilir (Meydan Larousse 1981: 459). *Kerâmât-ı Ahi Evrân*’da ise onun doksan üç yıllık ömründe ne harama ne de helale ilgi göstermediği; kimsenin ağzına yüzüne bakmadığı ve gönlünü karşı cinsin aşkıyla yakmadığı söylenir:

*Toksan üç yıl dünyâda oldu tamâm
Ne helâl önünden geçti ne harâm (b.16)*

*Gönlünü avret odına yakmadı
Kimsenüñ ağzın yüzine bakmadı (b.17)*

Oysa Vilâyetnâmede ve diğer menkıbelerde Ahi Evran’ın oğullarından ve eşinden bahsedilir. Ayrıca Ahi Evran’ın, hocası Evhadü’ddin Kirmânî’nin kızı Fatma Hatun ile evlendiği tarihi bir gerçektir (Çalışkan-İkiz 1993: 3). Bu durum, Ahi Evran’ın, kutsiyet halesiyle çevrenip halkın nazarında menkıbevi kişiliğinin, tarihî kişiliğinin önüne geçtiğine işaret eder.

1.2.3. Mekân Aşma (Tayy-ı Mekân): Evliya kerametlerinden biri olan “tayy-ı mekân”, velinin çok uzak mesafeleri çok kısa zamanda katetmesidir. Menkıbelerde çeşitli vesilelerle Ahi Evran’ın uzak coğrafyalara birkaç adımda ulaşabildiğine dair kerametlerine yer verilir. Sözgelimi Ahi Evran bir gün Mekke’ye giden ustasına karısının pişirdiği helvayı götürür (Meydan Larousse 1981: 459). *Vilâyetnâme*’de yer alan menkıbede ise Ahi Evran, Konya’yı terk eden âlimleri geri çevirmek için, şeyhinin izniyle üç adımda Denizli’den Çarşamba suyuna ulaşır (*Vilâyetnâme* 1990: 50-51).

Ahi Evran, bizzat mekân aşabildiği gibi başkalarının da uzak mesafeleri katetmelerini sağlayabilmektedir. Yine aynı menkıbede Ahi Evran’ın, gözlerini yummalarını söylediği âlimler, gözlerini açtıklarında kendilerini Konya’da bulurlar (*Vilâyetnâme* 1990: 50-51). *Kerâmât-ı Ahi Evrân*’da da Ahi Evran’ın mekân aşığına dair çeşitli kerametleri dile getirilir. Gülşehri, bir beytinde onun her namazını Kabe’de kılıp tekrar kendi şehrine geldiğini belirtir:

Her namazı Kabe'de kılur idi

Girü kendi şehrine gelür idi (b.28)

Ahi Evran'ın, bazen doğuda bazen batıda niyaz ettiği belirtilir. O, sabah namazını Kudüs'teki Beytü'l Mukaddes'te, öğle (zuhûr) vaktini Şam camiinde, ikindi (asr) namazını Medine'de, akşam namazını Hz. Halil'e selam edip Mekke'de, yatsı namazını da Kabe'de kılıp Hz. Muhammed'e selam eder ve kendi memleketine döner:

Gâh maşrıkdâ kılur idi niyâz

Gâh magribde idi ol ser-firâz

Subh ol Beytü'l-Mukaddes'te kılur

Gelür idi şehrine vaktin bilür

Zuhûr vaktin key dahi bilinen ol

Hem Dimişkuñ cami'inde kılan ol

Çün Medine şehrin bilür idi

Asr vaktin anda hoş kalur idi

Çün Halil'e veriridi selâm

Ahşâmı anda kılur idi tamâm

Yatsu vaktin Kabe'de kılup girü

Gelür idi şehrine andan berü

Değme vakti çün tamâm eyler idi

Mustafâ'ya çok selâm eyler idi (b.29-35)

Ahi Evran'ın söz konusu kerametiyle ilgili Gülşehrî'nin bizzat şehadetiyle naklettiği hâdise oldukça ilgi çekicidir. Gülşehrî, Hac farızasını yerine getirmek için Hicaz yollarına koyulur. Kabe'ye vardığında Ahi Evran'ı Kâbe'yi tavaf ederken görür. Yolculuk müddetince kervanda görmediği Ahi Evran'ın oraya nasıl geldiğini merak eder. Çünkü insanın çölleri aşıp tek başına kervansız, rehbersiz Mekke'ye ulaşması imkansızdır. Gülşehrî hem onu görmek hem de merakını gidermek için yanına vardığında Ahi gözden kaybolur. Bu durum karşısında şaşkınlık içinde kalan Gülşehrî gördüğünün hayal mi gerçek mi olduğunu anlayamaz. Memleketine dönüp Ahi Evran'ı ziyaret

ettiğinde, onun “Kâbe’de kimi görmeyi istiyordun?” sorusuyla karşılaşır. Gülşehri’nin, “Ey canım! Kâbe’de sizi gördüm” sözleri üzerine “Kim bilir sana görünen kimdir? Ben oraya gitmedim” diyerek durumu tevazu ile inkâr eder. Gülşehri ise ilk önce kerametinden belirti gösteren Ahi Evran’ın sonra bunu kendisinden gizlediğini dile getirir:

*Ben Hicâz azmin idicegez
Rûm elinden Kabe'ye gidicegez*

*Kabe'de gördüm tavâf eyler idi
Râzını sırrın Hakka söyler idi*

*Eyitdüm uş âhi varup göreyim
Nice geldi Kabe'ye bir sorayım*

*Kâfilede nite görmedüm anı
Yoldaşı vü rahtı bergâhı kanı*

*Ben varınca ol gözümden tolanur
Tañrı bile kim ne yirde bulmur*

*Eyle sanasın kim ol gün ol bana
Göricegez ben kaldum tana*

*Bir hayâl idi ki geldi ilerü
Ya hayâl idi ki toladı girü*

*Kendüzini bana gösterdi ahi
Girü gözümden yâd virdi ahi*

*Kâfilede görmedüm ayruk anı
Kim anun cennetde şâd olsun cânı*

*Şehre geldüm bana eydür iy aceb
Kabede kimi kılur idün taleb*

*Eyitdüm anda sizi gördüm iy cânım
Eydür anda varduğum yokdur benim*

*Kim bile sana görinen kim idi
Bana yapduğum yolda ta'zîm idi*

*Ben ne anda vardum ne kimesne
Gördüğünü anda kim beni sana*

*Viridi ilkin ol hikâyetden nişân
Sonra girü eyledi benden nihân (b.83-96)*

1.2.4. Ölüm ve Ölüm Sonrası: Ahi Evran'ın kendine has kerametlerinden biri de ölümüdür. Onun gibi bir velînin sıradan bir şekilde ölmesi mümkün değildir. Allah, onun canını o derece kolay almıştır ki can alıcı (Azrail) bile hayran kalmış, dehşetinden uzakta durmuştur. Azrail ölüm zehrini ona tattırmamış, onun çevresine dahi yanaşmamıştır. Ahi Evran'ın canını bizzat Allah almıştır. Bu öylesine kolay bir ölümdür ki Gülşehrî, onun uyuduğunu sanmıştır:

*Hak Teâlâ cânın öyle sehl alır
Kim ana cân alıcı hayrân kalur*

*Dehşetinden varur irakdan durur
Kim bu cânını Hakk'a âsân virür*

*Cân alıcı hiç ana eylenmedi
Bu semler cânın ana dönmedi*

*Cânını viricegez ol Hakkavüz
Biz anı uyur sanurıduk henüz*

*Cân alıcı yöresine gelmedi
Hak'tan artuk kimse cânın almadı (b.37-42)*

Hatta bir beytinde Gülşehrî, Allah'ın halis kulu olan Ahi Evran'ın, güle güle can verdiğini belirtir:

*Güle güle virdi cânını Hakk'a
Cânı Taîrî hâsınuñ söyle çıka (b.48)*

Ahi Evran'dan ölümü sonrasında da bir takım kerametlerin zuhur ettiğini görürüz. Örneğin Ahi Evran'la Hacı Bektaş'ın buluştuğu yerde biten ağacı kesen köylünün evinin yıkılması ve köylünün ölmesi *Vilâyetnâme*'de dile getirilir (Vilâyetnâme 1990: 50-51). Gülşehrî de Ahi Evran'ın ölümünden bahsettikten sonra âsitânesine her girdiğinde onu yerinde otururken gördüğünü söyler:

Niçe kim âsitânesine girürem

Anı yerinde oturur görürem (b.80)

1.2.5. Bereket Getirme: Debbâğların piri olan Ahi Evrân, mübarek eliyle ve nefesiyle çevresine bereket saçar. Onun kerametinin eseri olarak bereket getirmesini konu edinen menkıbeler, genellikle dericilikle ilgilidir. Seyahatnâme'de yer alan bir rivayette Ahi Evrân'ın ettiği hayır duası sonucu debbâğlara bereket getirdiği anlatılır:

“Ammâ gâyet münîm âdemleri var. Bi-emri'llâh Cenâb-ı 'izzet mallarına berekât-ı Halîl vermişdir. Meşhûrdur kim pîr-i pîş-i kadîmleri Hazret-i Ahi Evrân halifeleriniñ birine suâl ider: Eteğindeki nedir? Meğer halifenin dâmenindeki kelb necâseti imiş. Hicâbından eteğindeki guruşdur diyü cevâb ider. Hemân Ahi Evrân ilâhî mâl ü erzâkınız berekâtlı olup çok ola diyü dua iderler. İlâ haze'l-ân tabbâğlarda mün'im âdemler çokdur. Hacı 'Alî nâm bir tabbâğın kırk yıllık kelb necâseti vardır. İngiliz Frenkleri kırk biñ guruş virüp virmemişdür diyü meşhûr âfâkdur” (Seyahatnâme 1996: 166).

Vilâyetnâme'de ise Ahi Evran'ın, yedi renkte boyadığı sahtiyanları (işlenmiş keçi derisi) üstü örtülü bir kapta tuttuğu ve biri gelip satın almak isteyince besmeleyle elini atıp, ne renkte ve kaç tane sahtiyan istenirse çıkartıp verdiği belirtilir (Vilâyetnâme 1990: 51). Bir başka rivayete göre ise Ahi Evran, bir gün ustasının dükkanına getirilen pek çok deriyi çok kısa zamanda tabakladığı gibi, mal sahibinin köseleleri yüklemek için getirdiği üç arabayı tepeleme doldurur. Ahi Evran, o derece bereket getirir ki artan köselelerle Emirburnu ile Kervansaray arasındaki boşluk dolar (Meydan Larousse 1981: 459).

1.3. Mukaddes Kişi ve Varlıklarla ilgili Kerametler

1.3.1. Peygamber ile Görüşme ve Peygamber Sancağını Taşıma: Velîlerin toplum nezdinde kabul görmelerinde şüphesiz başta Hz. Muhammed olmak üzere mukaddes varlık ve kişilerle bağlantı kurmak ihtiyacı hasıl olmuştur. Bu nedenle halk ve velî muhipleri tarafından velîlerin, ya akrabalık vasıtasıyla ya da manevî yollarla din büyükleri ya da mukaddes kişi ve varlıklarla ilişkilendirilerek manevî

mertebelerinin yüceltilmesine gayret edilmiştir. Bu yaklaşımda herkesçe kabul gören bir din büyüğünün ya da mukaddes varlığın referans olarak gösterilmesi geleneği ve ihtiyacı önemli etkenlerin başında gelmektedir.

Sözgelimi Fütüvvet şecerelerine göre Hz. Muhammed, kızı Rukiye'yi Ahi Evran'la nikâhlanmış, kendisine peştamal kuşatmış, o da peygamberin izniyle otuz iki esnaf pirlерinin bellerini bağladıktan sonra, Rum ülkesine gelip Kırşehir'i yurt edinmiştir. Ahi Evran, Hz. Muhammed'in amcası Abbas'ın oğlu olarak gösterilir (Olgun 1968: 43). Yine fütüvvet şecerelerinde Bedir gazasına giderken sancak-ı şerîfi taşıdığı ve savaşta Evran gibi her yöne saldırmamasından hoşnut olan Hz. Peygamberin Ahi Evran'a sancak verip "sen Ahi Evransın" dediği belirtilir. Ashap bunu görünce her biri yadigar verir. Hz. Muhammed "Yâ Ali! Sen ne verirsin?" diye sorduğunda Hz. Ali "Allah'ın emri, resulullahın kavli üzere kızım Rukiye'yi, amcam oğlu Sultan Ahi Evran Hazretlerine verdim" der. Nikâhlarını Hz. Muhammed kıyar (Tarım 1948: 78). Ortaya çıkan tabloya bakıldığında Ahi Evran, hem Hz. Muhammed'in hem de Hz. Ali'nin amcazadesi ve damadır. Hangi konumda olursa olsun Ahi Evran'ın, Hz. Muhammed ve Hz. Ali ile akraba olduğuna inanılması nedeniyle halkın nazarında önemli bir mevkie sahiptir. *Kerâmât-ı Ahi Evran*'da da Ahi Evran'ın Hz. Muhammed'in sancağını taşıdığı belirtilir:

*Mustafâ'nuñ ol alem-dârî idi
Murtazâ'nuñ sevgüli yâri idi (b.22)*

Ayrıca yatısı namazını Kâbe'de kılıp kendi şehrine geri dönen Ahi Evran'ın, Hz. Muhammed'e selam eylediği dile getirilir:

*Yatsu vaktin Kabe'de kılup girü
Gelür idi şehrine andan berü*

*Değme vakti çün tamâm eyler idi
Mustafâ'ya çok selâm eyler idi (b.34-35)*

1.3.2.Kutb (üçler, yediler, kırklar): Bilindiği üzere veliler arasında bir derecelendirme söz konusudur. Manevî mertebe itibarıyla en üst seviyede olan veliye "kutb" denilmektedir. Her dönemde Hakikat-ı Muhammediyye'ye mazhar olan bir kutba rastlanır. Hz. Muhammed'in vârisi olan kutba en yakın iki kişi "imameyn" adını alır ve hepsine birden üçler denir. Alem onun mübarek vücudunun bereketiyle ayakta durmaktadır. Kutb gidince üçlerden biri kutbun makamına oturur (Azüzziddin Neseffî 1990: 140). Üçlerden sonra yediler ve kırklar

gelmektedir. Herhangi bir velînin muhibbi olan kişiler, velîlerinin manevî mertebesinin üstünlüğünü, diğer velîlerle ve mukaddes varlıklarla mukayese etmek suretiyle dile getirmişlerdir. Gülşehrî, *Kerâmât-ı Ahi Evran*'da onun kutb olduğunu vurgularken üçler, yediler ve kırklarla bağlantısını dile getirir. Ahi Evrân da kutb olması nedeniyle üçlerden olma seviyesine ulaşmış, hatta yedilere ders vermiş, kırklarla ahbap ve sırdaş olmuştur. Bu nedenle erlik donunu bir kenara bırakıp Ahi Evran'ı âriflerin kutbu olarak anmak gerekir:

Kutb idi ol üçlere ermiş idi

Yedilere çok sebak vermiş idi

Kırklar ile hem-dem ü hem-râz idi

Yetmiş ere munis ü dem-sâz idi

Üç yüz er rehber anı kulmuş idi

Kamusınuñ sırrını bilmiş idi

Anda kim erlik tonını koyalar

Ana kutbü'l-ârifin okuyalar (b.24-26)

1.3.3. Hızır: Hz. Hızır'ın, kıyamete kadar sıkıntıya düşenlerin yardımına koşacağına inanılır. Bu nedenle Hızır halk inanışlarında oldukça fazla yer edinmiş ve sevilmiştir. Bu durumun menkıbelere de yansıtıldığını görürüz. Zira, menkıbelerde yer alan evliya kerametlerinden biri de Hızır ile görüşmeleridir. *Kerâmât-ı Ahi Evran*'da Ahi Evran'ın Hızır'la birlikte her gün deniz üstünde yürüdüğü belirtilir:

Hızır ile yürür idi her gün bile

Komaz idi ki kimesne gark ola (b.68)

1.4.Tabiat Varlıkları ve Eşya Üzerinde Cereyan Eden Kerametler

1.4.1. Yere Hükmetme: Fizik kanunlarının hilafına, tabiatla yer alan dağ, deniz, kaya, rüzgâr, yağmur vb. varlık ve hadiseler üzerinde, tasarruf yetkisi ve gücüne sahip olduğuna inanılan velîlerden, insan aklının alamayacağı kerametler zuhur eder. Ahi Evran da karşılaştığı güçlüğü gidermek, muhataplarını dize getirmek için tabiat varlıklarına hükmetmek durumunda kalmıştır. Aşağıda yer alan menkıbede Konya'ya geri dönmek istemeyen âlimleri ikna etmek için Ahi Evran yere seslenir ve yeri hükmü altına alır. Yer, geri dönmemekte ayak direyen âlimleri bindikleri hayvanlarla birlikte yutar:

Şems-i Tebrizî, Mevlânâ'yı derviş yapıp insanlardan uzaklaşmasına neden olunca padişahın, Mevlânâ'nın tekrar aralarına dönmesi için aracı olmasını rica ederler. Fakat padişah âlim bir zat olan Mevlânâ'nın işine karışmak istemez. Bunun üzerine âlimler padişaha kırılıp "böyle zalim bir padişahın hükmettiği bir şehirde oturmamız câiz değildir" diyerek Konya'dan çıkıp Arabistan'a doğru yola koyulurlar. Ertesi gün şehirde ezan dahi okunmaması üzerine Sultan Alâeddîn, Sadreddîn-i Konevî'ye bir adam göndererek âlimlerin geri gelmesi için bir çare bulmasını ister. Sadreddîn-i Konevî de durumu Ahi Evran'a havale etmek üzere nakîbini Denizli'ye gönderir. Bunun üzerine Ahi Evran şeyhinin izniyle Çarşamba suyunun üst yanındaki bilginlere ulaşır. Âlimler, Ahi Evran'ın geri dönmeleri gerektiğine dair sözlerini dikkate almayınca, Ahi Evran: "Ey yer! Tut bunları!" deyince, yer (zemin) bütün âlimlerin atlarını, develerini, katırlarını dizlerine kadar yutar. Âlimler aman dileyince Ahi Evran'ın sözüyle yer bunları bırakır. Fakat ders almayan âlimler tekrar yola koyulunca Ahi Evran yine âlimleri tutması için yere seslenir. Yer bu sefer âlimleri dizlerine kadar yutar. Tekrar aman dileyip yerden kurtulur kurtulmaz tekrar yola koyulduklarında Ahi Evran hiddetle yere "tut!" diye seslenince bu sefer göğüslerine kadar yere batarlar. Bunun üzerine âlimler özür dileyince, kurtulurlar ve geri dönmeye karar verirler (Vilâyetnâme 1990: 50-51).

1.4.2.Su üstünde Yürüme: *Kitab-ı Mukaddes* kaynaklı Hz. İsa'ya has bir mucize olan suda yürüme, Ahi Evran'ın kerametleri arasında da yer alır. *Kerâmât-ı Ahi Evrân*'da Ahi Evran'ın denizin üstünde yürüdüğü dile getirilir. Gemiye binen insanların, onu deniz olarak gördüğü oysa onun, denizlerde dolaşım müminlerin boğulmasına izin vermediği belirtilir. Zira, Ahi Evrân için deniz ya da ova fark etmemektedir:

*Gönüllerüñ esrârını bilürdi
Deniz üstinde yügürür idi*

*Hızr ile yürür idi her gün bile
Komaz idi ki kimesne gark ola*

*Bunca kişi kim gemiye girdiler
Ancanız anı deniz gördiler*

*Ol ki sultân ile sâhib-sır durur
Deniz ile yazı ana bir durur (b. 67-70)*

1.4.3. Dağı Yürütme: Velîlerin dağ, tepe, kaya gibi cansız varlıkları kendiliğinden hareket ettirdiklerine dair kerametler, menâkıbnamelerde yer almaktadır. Dağ ve tepe kültüründen kaynaklanan bu keramet motifi, *Kerâmât-ı Ahi Evrân*'da Ahi Evran'ın dağı ovaya sürmesi ve üzerine binip yürütmesi şeklinde görülür:

*Tagı dutup yazıya sürür idi
Binüye yürüdürse yürür idi (b.66)*

SONUÇ

Sonuç olarak velî kültürünün temeli olan “keramet” ve “ziyaret”in, Ahi Evran'ın ismi etrafında da teşekkül ettiğini görürüz. *Kerâmât-ı Ahi Evrân*, *Seyahatnâme*, *Vilâyetnâme* ve diğer yazılı kaynaklarda yer alan menkıbelerde Ahi Evran'ın on üç kerameti belirlenmiş ve tasnif edilmiştir. Bununla birlikte Kırşehir ve çevresinde yapılacak bir derleme çalışmasının, söz konusu keramet motiflerinin sayısını artıracaklarını düşünüyoruz. Dört ana grupta topladığımız kerametler de göstermektedir ki Ahi Evran, Türk halkının nazarında olağanüstü güçlerle mücehhez, sayılan ve sevilen bir velîdir. Onun menkıbelerinde yer alan keramet motifleri, Anadolu velâyet geleneği ile tamamen örtüşür. O, diğer velîlerle ortak pek çok keramete sahiptir. Ancak onun kerametlerinin önemli bir kısmı, ismi olan “evran” etrafında toplanmıştır ve genellikle dericilikle ilgilidir. Menkıbelerde dikkat çeken önemli hususlardan biri de onun zorunlu kalmadıkça keramet göstermemesidir. Bu durum istisnasız tüm örneklerde görülebilir. Hatta onun kimi zaman velayet makamına yaraşır biçimde tevazu göstererek kerametini inkar ettiğini görürüz. Kerametlerini konu edinen menkıbeler, kimi zaman birbiriyle çelişkili bilgiler içerir. Ancak bu durum önem arz etmez. Zira, velî kültüne konu olan Ahi Evran'ın kim olduğundan çok, halkın nazarındaki yeri önem teşkil etmektedir. Onun menkıbevî kişiliği, tarihi kişiliğini gölgelemiş, halkın nazarında bir meslek pirinden çok, yaralı gönüllere şifa olan Allah dostu olarak kabul görmüştür. Ahi Evrân-ı Velî'nin dilden dile dolaşan menkıbeleri ve ziyaretgah haline gelen türbesi de göstermektedir ki o, ismi etrafında velî kültü teşekkül etmiş, her dönemde himmetinden feyiz umulan bir Türk velîsi, Anadolu erenidir.

KAYNAKÇA

- Azüziddin Nesefî, 1990, **İnsan-ı Kâmil**, Çev: Mehmet Kanar), Dergah Yay., İstanbul.
- ÇALIŞKAN, Yaşar-Lütfi İkiz, 1993, **Kültür, Sanat ve Medeniyetimizde Ahilik**, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yay., Ankara.
- GÖLCÜK, Şerafettin; Süleyman Toprak, 1988, **Kelam**, Selçuk Üniv. Yay., Konya.
- KELÂBAZÎ, 1992, **Doğuş Devrinde Tasavvuf Ta'aruf**, (haz: Süleyman Uludağ), Dergah Yay., İstanbul.
- Kuran-ı Kerim Meali**, 1994, Haz: Yaşar Nuri Öztürk, Hürriyet Yay., İstanbul.
- Mehmed Süreyya, 1996, **Sicill-i Osmanî**, C.1, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul.
- Mehmet Mecdi Efendi, 1989, **Şakaiku'n-Numaniye ve Zeyilleri-** (haz: Abdülkadir Özcan), C.1, Çağrı Yay., İstanbul.
- Meydan Larousse**, 1981, C.4, Meydan Yay., İstanbul.
- OCAK, Ahmet Yaşar, 1992, **Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara.
- OLGUN, İbrahim, 1968, **Türk Ansiklopedisi**, C.16, MEB Yay., Ankara.
- Seyahat-Nâme**, 1996, Haz: Orhan Şaik Gökyay, C.1, Yapı Kredi Yay., İstanbul.
- TARIM, Cevat Hakkı, 1948, **Tarihte Kırşehir - Gülşehri ve Babailer-Ahiler-Bektaşiler**, İstanbul.
- Vilâyetnâme**, 1990, Haz: Abdülbakî Gölpınarlı, İnkılap Kitabevi, İstanbul.